

מחול-עם בישראל

מוסף לרבעון **בשראץ**

גיליון מס. 3 • נובמבר 1996

תוכן העניינים

קשה להאמין אבל בשנה הבאה, היא 1997, יתקיים - יש לקוות - פסטיבל המחולות בכרמיאל בפעם העשירית.

פסטיבל המחול בכרמיאל הפך כבר מושג, וכבר נוצרה מסורת של ממש ולא רק בתחום ההופעות עצמן. המוני הנערים והנערות - ולא רק בני התשחורת אלא גם רוקדים ותיקים, אפילו מקריחים ומכריסים, ממלאים מדי שנה את הרחובות והדשאים וגודשים את האולמות הרבים, וזה נפלא!

אבל עם כל ההצלחה הארגונית והמוני הבאים בשערי כרמיאל מדי קיץ, יש גם שאלות הדורשות מחשבה ופתרונות. עדיין אין אולם תיאטרון שני, כפי שהובטח לפני שנים אחדות. יש מרכיבים מסורתיים בתוכנית הפסטיבל, שאולי דורשים בחינה מחדש, כגון תחרות הכוריאוגרפיה העממית.

ביקשנו מהמנהל האמנותי ויוזם הפסטיבל המיוחד הזה, יונתן כרמון, לכתוב עבורנו איך הוא רואה את המצב. מסתבר שלדעתו האיוון בין חלקי הפסטיבל השונים נכון, וההמשך יהיה מה שמכנים באנגליה more of the same. עם הצלחה אי אפשר להתווכח וביחס למופעי הלהקות האמנותיות, הישראליות והזרות, הצלחתן אינה תלויה, בסופו של דבר, בהנהלת הפסטיבל. כמו בכרמי היין יש שנים של בציר טוב יותר ושנים של בציר פחות טוב.

במופעי הלהקות העממיות ניכרת בעיה מרכזית: הכוריאוגרפיה דורשת מיומנות ושיפור המבנים התנועתיים-הבימתיים. רות אשל ניסחה בצורה תמציתית ומובנת לכל כמה כללים בסיסיים של עיצוב תנועה בימתית, ואולי ילמדו מרשימתה מעצבי המחולות של הלהקות העממיות כיצד לשפר את הכוריאוגרפיה.

לקראת הפסטיבל העשירי, שבלי ספק יהיה ציון דרך חשוב בפני עצמו, הקדשנו את המוסף לריקודי עם הנוכחי לכרמיאל, למה שהיה ומה שעתיד להיות.

המערכת

מפגשים מהסוג הריקודי
כרמיאל בין עבר לעתיד • יזרעאלה כהנא, ברכה דודאי

פסטיבל כרמיאל לקראת העשור השני
יונתן כרמון

קטע על כרמיאל ממאמר של המבקר יוכן שמידט
מתוך העיתון "פרנקפורטר אלגמיינה צייטונג"

בלתי מספיק בכוריאוגרפיה
גיאורא מנור

תנועת מסלולים במרחב
רות אשל

אפריקה רוקדת
אלכס

WHAT'S INSIDE

MEETINGS OF THE DANCING KIND
Karmiel between past and future
• Yezraela Cahana, Bracha Dudai

THE KARMIEL FESTIVAL TOWARDS ITS SECOND DECADE
• Yonatan Karmon

ART CRITIC JOCHEN SCHMIDT ON KARMIEL
From the "Frankfurter Allgemeine Zeitung"

ZERO IN CHOREOGRAPHY
• Giora Manor

SPATIAL MOVEMENT DESIGN
• Ruth Eshel

AFRICA DANCING
• Alex

ISRAEL FOLK DANCE

No. 3, November 1996
A supplement to the
"Israel Dance Quarterly"

Editors: Bracha Dudai, Yezraela Kahana and the editors of "Israel Dance Quarterly"

מחול-עם בישראל

גיליון מס' 3, נובמבר 1996
מוסף לרבעון "מחול בישראל"

עורכים:

ברכה דודאי,
יזרעאלה כהנא ועורכי
הרבעון "מחול בישראל"

מו"ל: זום הפקות

כתובת: רח' שוהם 39,

חיפה 34679

טל/פקס: 04-8344051

• בתמיכת מינהל התרבות -
משרד האומנויות
והמרכז להדרכת ספריות
ציבוריות.

מפגשים מהסוג הריקודי

כרמיאל בין עבר לעתיד

תחרות בריקודי נשף
פסטיבל כרמיאל 1996
צילום: ישראל מלובני

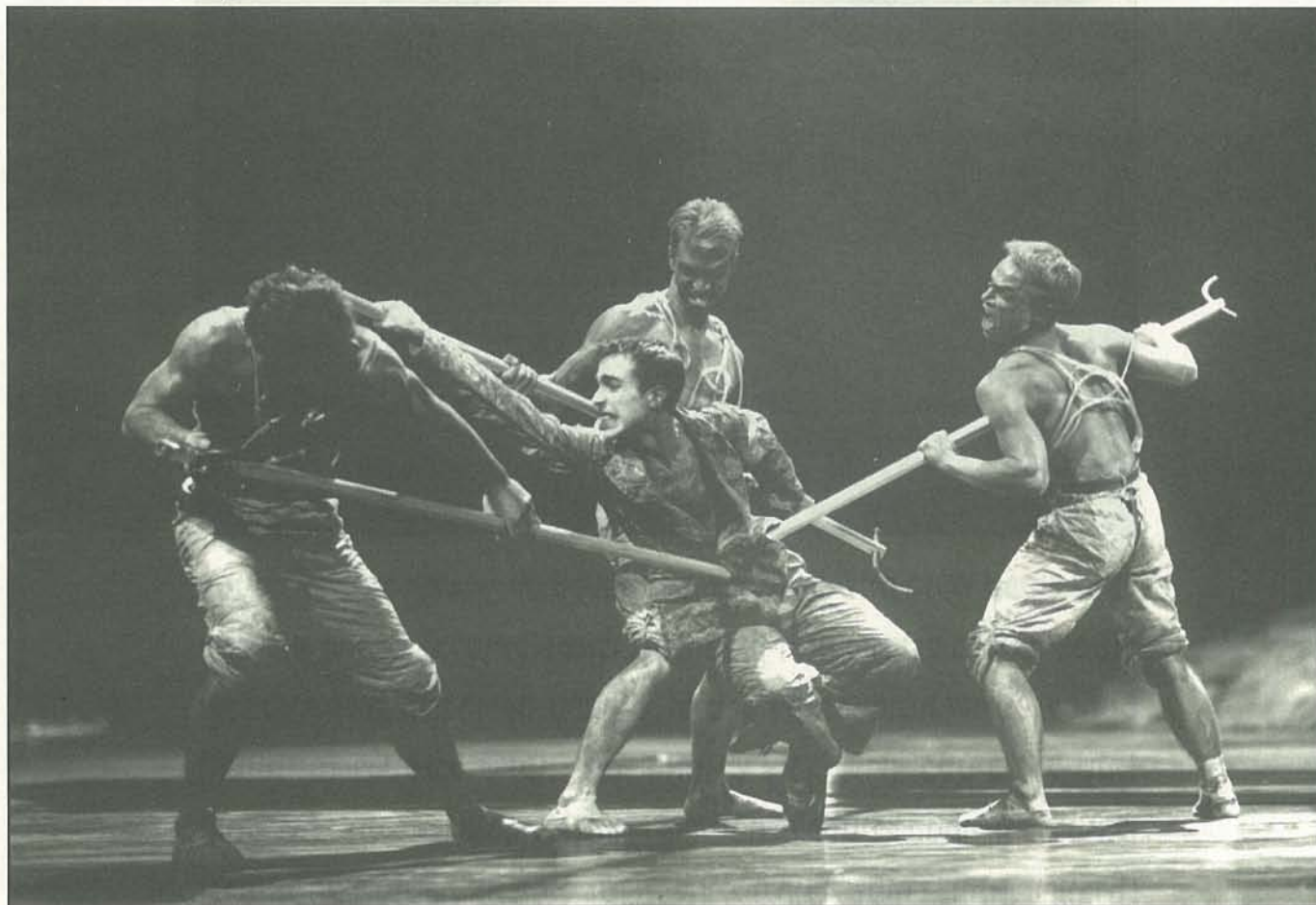

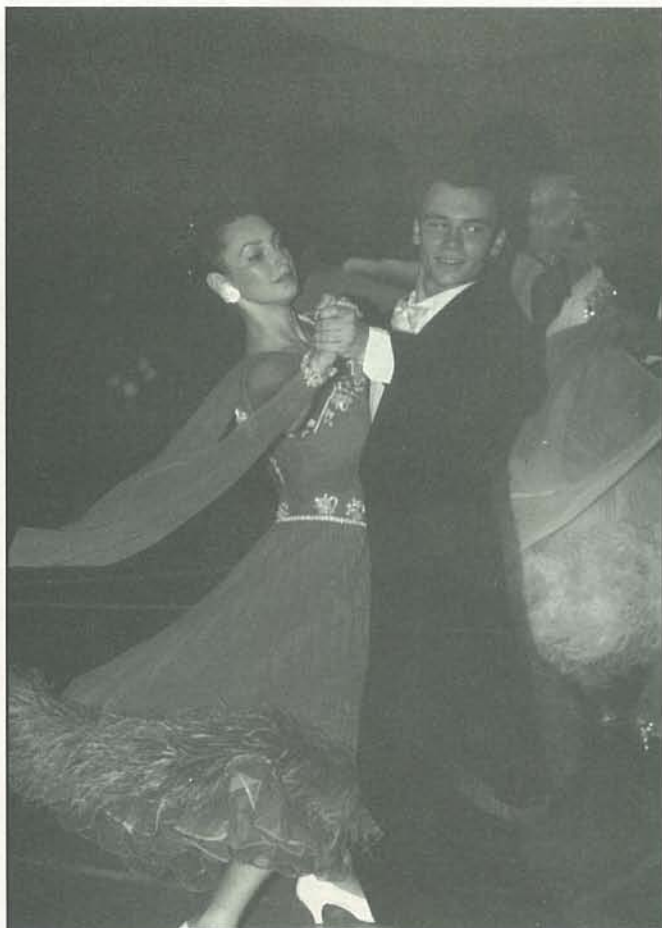
פסטיבל כרמיאל התשיעי למחול הסתיים. לפני תשע שנים הועלו ספקות בדבר קיום כנס מחולות בכרמיאל. נשאלו שאלות כגון האם פסטיבל כרמיאל ממשיך את מסורת דליה, היכן הריקוד הישראלי, האם יש מקום למחולות "זרים" (עממיים ואמנותיים) בפסטיבל לריקודי עם, האם יש צורך לערוך פסטיבל כל שנה? והתשובות ניתנו - עם הזמן הלך ונוצר דפוס ייחודי לפסטיבל המחולות בכרמיאל, וכרמיאל העיר מושכת את המוני ישראל לחולל ולחוג ולשמוח בצוותא. זו עובדה!

פסטיבל מחול כרמיאל 1996

מתוך מופע באלט העיר בראונשווייג

תחרות בריקודי נשף

פסטיבל מחול כרמיאל 1996

החלום של ילדותי היה להיות רקדנית. כשהייתי בת שש, ראיתי בחדר הילדים של אחי, ריקודי נשף. זה היה לי הדגם. כשהייתי בת עשר, ראיתי בחדר הילדים של אחי, ריקודי נשף. זה היה לי הדגם. כשהייתי בת עשר, ראיתי בחדר הילדים של אחי, ריקודי נשף. זה היה לי הדגם.

בצעדי תימן" - נשף תימני

פסטיבל מחול כרמיאל 1996

לקראת חג העשור לפסטיבל אפשר לערוך סיכום ולצפות אל העתיד - מי ומי הבאים להשתתף בפסטיבל? מגיעים יוצרים ולהקותיהם, מדריכים לריקודי עם מרחבי הארץ, חובבי מחול הרוקדים בחוגים במשך כל השנה, בוגרי אולפנים לריקודי עם, בקיצור - אוהבי תנועה וריקוד מכל הסוגים והסגנונות.

מה מביא אותם לעיר הגלילית כרמיאל? הצורך בתחושת שייכות לתנועה של המונים, הרצון לחיות ריקוד ולהינתק ליומיים שלושה מהמציאות היומיומית שלעיתים לוחצת ומכבידה.

מי הם הכוריאוגרפים הישראלים? רוב יוצרי הכוריאוגרפיות של המחול העממי הישראלי צמחו מתוך להקות ריקודים ונדבקו בחידק אהבת הריקוד, אהבה לופתת שאינה מרפה. רוב האנשים המרכזיים בנושא זה החלו את דרכם כרקדנים בלהקות שהקים יונתן כרמון, ונזכיר רק אחדים מהם - ברי אבידן, יונתן גבאי, גברי לוי, גיורא קדמון, עופר מליח, עמוס קב ושי גוטסמן. עצם ההופעה שלהם בכרמיאל מחייבת אותם לעמוד למבחן בפני קהל עצום של אנשי מקצוע ושל חברים לעבודה, וכן לתת דין וחשבון הופעתי לרשויות המקומיות, המשקיעות את מיטב כספן בשביל לעלות "על המפה".

מי הם המרקידים? אחדים מהם כוריאוגרפים ויוצרי ריקודים ואחרים מדריכי חוגים לריקודי עם, הפועלים באינטנסיביות כל השנה. עבור האחרונים הפסטיבל הוא מפגש בין המובילים לבין עצמם ובינם לבין המוני הרוקדים.

מה מייחד את כנס המחולות בכרמיאל? מפגשים מן הסוג הריקודי - הצטלבויות של מחול אמנותי עם מחול עממי, גשר של מחול, יצירות עממיות בינלאומיות בצד להקות מקומיות, מחרחוזות של ריקודי עם שונים מול שרשרת ריקודים ועיבוד בימתי לריקודים של יוצר אחד. פסטיבל כרמיאל הוא הזדמנות להיפגש עם רקדנים מחוץ לארץ בתחום מחול העם ומחולות אמנותיים, ולא רק בינינו לבין עצמנו. זה מעשיר את העין והלב, ומאפשר ליצור קריטריונים ואמות מידה תוך בדיקה עצמית חוזרת ונשנית.

נתייחס ביתר פירוט לנקודות אחדות, קודם כל ל**ריקוד העממי** - אחת ההגדרות לריקוד עממי היא "מה שהעם אוהב לרקוד". בכרמיאל יש במות קבועות למחול עממי, הפועלות כעשרים שעות ביממה בכל אחד משלושת ימי הפסטיבל. המוני רוקדים באים בעיקר כדי לרקוד בצוותא ולהיות שייכים, לקחת חלק בריקוד. הם רוקדים כמעט ללא הפסקה, יום ולילה. חלק זה מנוהל על ידי ארגון המדריכים, הקובע את רשימת המרקידים ויוצרי הריקודים (המדריכים חוגים במהלך השנה) וממנה אותם להפעלת תוכנית ההרקדה. חלק זה מוצלח ביותר. כדאי לציין את טיב המדריכים לריקודי עם, את המסירות וההשקעה וכן את השיפור העצום שחל בשנים האחרונות בצד הטכני - הביצוע. מפליא לראות איך מערכת ממוחשבת משוכללת מופעלת על ידי טובי המדריכים והטכנאים. כן ראוי לציין את הצד המוסיקלי ואת איכות הצליל הבוקע מהרמקולים ומענג את הרוקדים בפעילותם.

ה**מחול האתני** - חלק מריקודי העדות אינם מופעי במה מובהקים, ודבר זה מכביד על המארגנים. ברור לנו שזה פרק חשוב ויש לחשוב כיצד להקצות זמן ומקום הולמים למופעים אתניים קטנים (קטני ממדים), ולשלבם בצורה נכונה בכרמיאל.

שילובים - "גשר של מחול" (מפגש עם להקות מחוץ לארץ) הוא היום עובדה קיימת. המדור לריקודי עם, בראשות רינה מאיר, לוקח על עצמו זה שנים לקיים מפגש להקות, כנהוג בפסטיבלים רבים בעולם. הלהקות על תלבושותיהן הססגוניות צועדות עם דגליהן ומלוות בתזמורת עממית. הן מופיעות בזו אחר זו וכל

צילום: אדיבה גבן
פסטיבל מחול כרמיאל, צילום: אדיבה גבן

הניסיונות המעניינים שצמחו בעידוד יונתן כרמון. לדוגמה: 1. ימין
ושמאל - מחרוזת לפי כרמון, ברי אבידן, 2. ריקודי שלום כרמון -
ברי אבידן, 3. ריקודי יונתן גבאי, אורן הללי ו-3. ריקודי תמר
אליגור, דדו. ניסיון זה משמר את רוח היצירה העממית וכידוע
ריקודי עם רבים לא נוצרו כריקודי במה.

העיר המארחת כרמיאל

עיריית כרמיאל מקצה משאבים וכוח אדם לנושא הפסטיבל.
קיים מטה שתפקידו להפעיל את כרמיאל בשלושת ימי הפסטיבל,
בתיאום נכון של זמן, מקום ומנגנון טכני ואנושי. הנתונים
הטבעיים של כרמיאל מצוינים - רוב המבנים, המגרשים,
והאצטדיונים מרוכזים במרכז העיר ובטווח הליכה האחד מהשני.
כמו כן קיימת בריכה המאפשרת התרענונות בדקות הפנאי
המועטות העומדות לרשות הרקדנים המופיעים.

כדי שהפסטיבל יפיק את המרב מהשתתפים בו נראה לנו שצריך
לחשוב מחדש כיצד לשפר כמה וכמה דברים - להתאים את תנאי
המגורים של הרקדנים לתנאים בפסטיבלים אחרים בעולם,
לשקול מחדש את גביית דמי הכניסה לבריכה שהיא המקום
היחיד שבו אנשים יכולים להתקלח בזמן הפסטיבל, להגביר את
התיאום בין אנשי ההפקה בכרמיאל.

לסיכום - הפסטיבל צריך להתאפיין במתן המיטב. הוא צריך
לחשוף את הטוב שנוצר והתרחש במהלך תשע השנים שכרמיאל
משמשת כר למפגשי רוקדים ולתקן את הליקויים שעדיין קיימים.

✓ צילום: אדיבה גבן
פסטיבל מחול כרמיאל, צילום: אדיבה גבן

אחת מלמדת את הקהל הישראלי ריקוד אופייני לתרבותה.
הזדמנות זו למפגש תרבותי-חברי בין הלהקות מחו"ל, להקה
ישראלית ולהקה אתנית פולקלוריסטית - לבין אוהדי המחול
הישראלי בונה גשר ליתר הבנה וסובלנות בין העמים.

בערב הפתיחה ובערב הסיום של פסטיבל כרמיאל זכינו לצפות
במופעים משולבים והיחדוש היה מרענן. ללהקות הישראליות
ניתנה הזדמנות להעלות לבמה יצירות חדשות ויצירות שעמדו
במבחן הזמן. כמו כן יכלו היוצרים והרוקדים שלנו לראות את
עצמם בהשוואה ללהקות חוץ הבאות במיוחד לפסטיבל זה. יש
לציין במיוחד שיונתן כרמון מעודד יוצרים ישראלים להביא
מופעי בכורה לכנס בכרמיאל. מופע הלהקות הערביות הנבחרות
הדגיש את האפשרות של דו קיום על בסיס קשר תרבותי טוב.

ה"משולבות" החלו דרכן באולמות סגורים וגם שם היה מפגש חם
בין להקות מחוץ לארץ ללהקות ישראליות. היום ברור לכל
שהשילובים הם חלק מאופיו של פסטיבל כרמיאל ומתחייבים
ממנו.

להקות מחול אמנותי מהארץ ומחו"ל - אלה שחשבו בתחילה
שפסטיבל כרמיאל צריך להיות המשך ישיר של הכנסים הארציים
שנערכו בקיבוץ דליה, או שעליו להמשיך את מפגשי הרוקדים
והלהקות שהתקיימו בצמח - טעו. הוכח מעל לכל ספק שהופעת
להקות מחול אמנותי בכרמיאל מעשירות את הפסטיבל ומגוונות
אותו. הכוריאוגרפים הישראלים בוודאי מועשרים ממפגשים עם
אנשי מקצוע מהעולם.

מופעי גילאים צעירים - נוכחותם והופעתם בכרמיאל של "ירוק
תוסס" ו"נעורים במחול" היא תופעה חיובית של חשיבה לטווח
ארוך, וביטוי של חינוך להצמחת דור רוקדים ורקדנים לעתיד.

**כוריאוגרפיות ומופעי במה מבוססים על צעדים וצעדות של
ריקודי עם** - הניסיון של כוריאוגרפים ישראלים לבנות מופע
בימתי מבוסס על צעדים וצעדות של יוצרי ריקודי עם הוא אחד

מאת יונתן כרמון

מאות האלפים שרוקדים ערב בערב בהרקדות של ריקודי עם ישראליים, ריקודי עמים וריקודים סלונים הם תופעה ישראלית ייחודית, והם הקהל הבסיסי של הפסטיבל. היות שהם באים משכבות שונות של האוכלוסיה התעניינותם היא רב גונית - איש איש וסגנונו. הם באים באלפיהם וכדי לספק את סקרנותם האמנותית יש להעמיד מופעים רבים בסגנונות רבים.

פסטיבל משמעותו חגיגה ואנו נאמנים למשמעות המלה ונמתקדים במופעים שהקהל יכול להשתתף בהם בצורה פעילה. הבסיס הן ההרקדות ההמוניות שמתקיימות רוב שעות היום והלילה. היות שרוב הקהל "פעיל" הגענו לאחר ניסיונות למסקנה שאורך החגיגה המיטבי הוא שלושה לילות וביניהם יומיים שלמים. אם מאריכים ההתלהבות דועכת, וברצוננו לסיים בשיא היכולת ולהשאיר טעם של עוד.

מתפקידו של פסטיבל לזיום הפקת יצירות ומופעים שאפשר לראותם רק במסגרתו, "אמנות חד פעמית" (במסגרת אחרת כמעט בלתי אפשרי להביא כל כך הרבה להקות וכוריאוגרפים לבמה אחת, ולא רק בשל שיקולי תקציב, גם מטעמי מוניטין). יש מופעים לפי נושאים מיוחדים, שהפסטיבל מזמין מכוריאוגרפים לפי קביעתו וגם קובע איזו להקה תבצע, מי יכתוב את המוסיקה ומי יעצב את התלבושות. כל זאת על במה אחת במופעים מרכזיים. כל זה אפשרי היות ששלושים אלף איש רואים את המופע. מספר כזה של צופים מקביל למספר הצופים בשלושים מופעים בתיאטרון "הבימה" או בתשעים מופעים ב"סוזן דללי".

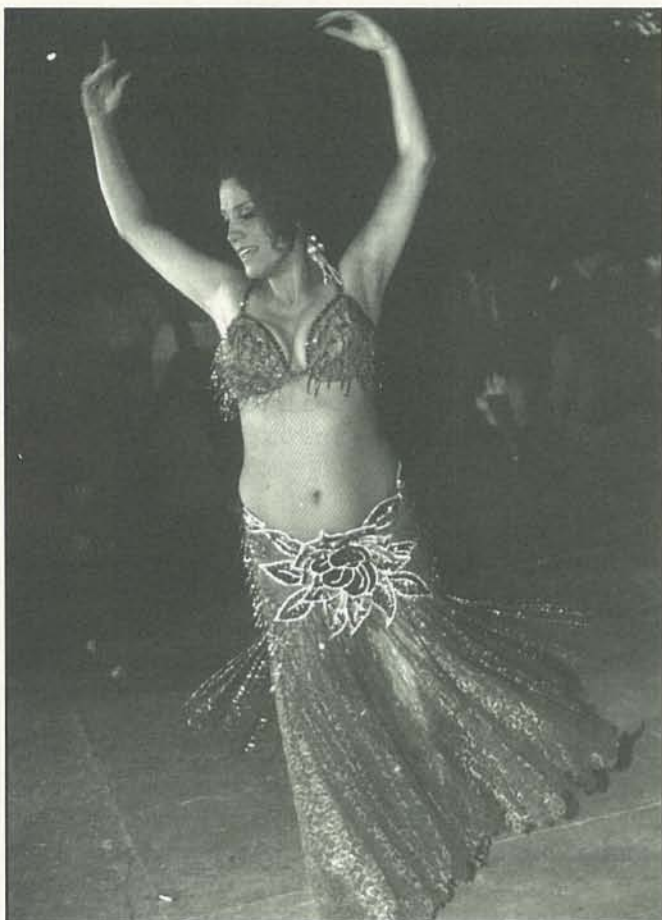
ניסינו להעביר את המופעים בטלוויזיה אבל זה לא עלה יפה. הצוותים המקצועיים של הטלוויזיה הישראלית עדיין אינם מסוגלים לצלם מופעים בממדים כאלה, ולכן קהל שלא מגיע לפסטיבל אינו יכול לחוות את החוויה, והוא הדין ברוקדים, שברוך כלל נפגשים באופן קבוע בהרקדות עם אותו מרקיד או כוריאוגרף, במקום מגוריהם. בפסטיבל יש להם הזדמנות לחולל עם מרקידים וכוריאוגרפים מהשורה הראשונה, להחליף חוויות ורשמים ולהרגיש ביחד.

פסטיבל כרמיאל זכה למוניטין בינלאומיים כי כל שנה מזומנים אליו מבקרים שכותבים במדורי המחול בעיתונות העולמית. אלה מפיצים את בשורת האירוע, מדגישים את רמתו וחשיבותו וכך עולה מספר התיירים שמכוונים את בואם לישראל לפי תאריכי הפסטיבל (בתקופת הפסטיבל די קשה להשיג חדרים במלונות הגליל והנטל הוקל רק משהתפתח מוסד ה"צימרים" במצפים, בקיבוצים ובמושבי הסביבה). המוניטין של הפסטיבל מאוד מסייעים לשתף בו להקות באלט מהשורה הראשונה. עשרות להקות מכל הסגנונות ומחמש היבשות שולחות חומר וקלטות ודיאול ומביעות את רצונן להשתתף בפסטיבל כרמיאל.

הרבה דובר על מיזוג כל סגנונות המחול בפסטיבל אחד והיו דעות לכאן ולכאן. ללא צל של ספק, עיקרון זה הוכח כחיובי, שכן כל סגנון מפרה את כל האחרים. הלהקות העממיות מושפעות מהטכניקה של הלהקות האמנותיות (אנחנו רואים שרמתן עולה

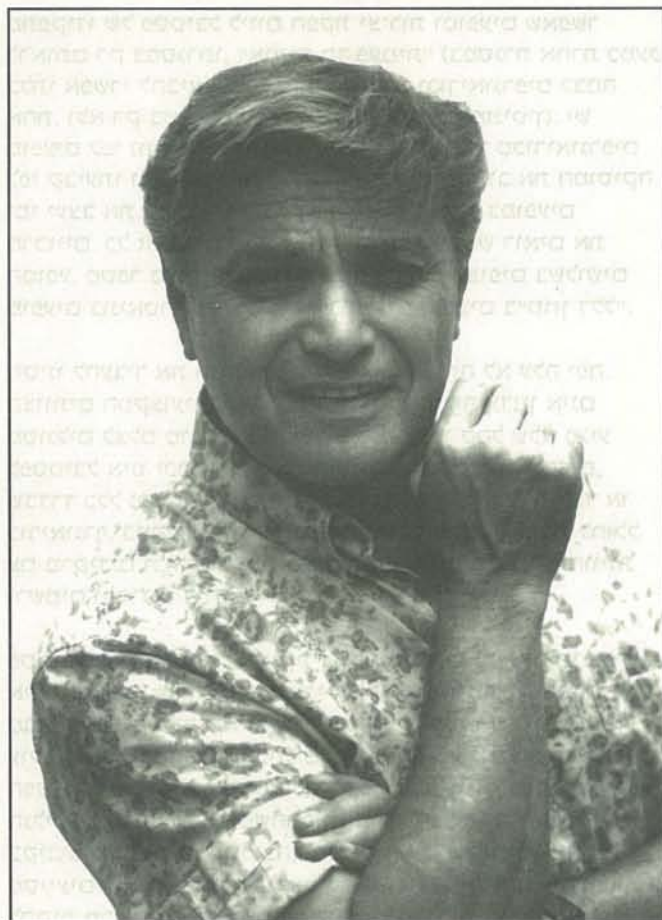
יוריד ואמנויות
פסטיבל מחול כרמיאל 1996

פסטיבל מחול כרמיאל 1996

כרמיאל הוא פסטיבל לאומי שמוסדות ציבוריים מממנים, ולפיכך האחראים עליו עושים כל מאמץ לצמצם את עלויות ההפקה, להבטיח כניסה חופשית ללפחות 70 אחוזים מהאירועים ולהעמיד את מחיר הכרטיסים למופעים בתשלום על כשליש מהמקובל למופעים דומים בארץ. הפסטיבל הוא של כולנו, זאת התחושה שאנו מעניקים לקהלנו, וזאת כנראה הסיבה להצלחתו. כששואלים את מארגני הפסטיבל מה היו רוצים שיהיה בפסטיבל הבא התשובה היא תמיד - שיהיה טוב יותר מהפסטיבל הקודם.

יונתן כרמון, צילום: אלון שמידט

משנה לשנה, ורקדני הלהקות העממיות הם העתודה הטובה ביותר ללהקות האמנותיות. עקב המפגש עם הקהל של הלהקות העממיות, הלהקות האמנותיות נעשות יותר ישראליות בתכנים ובביצוע ופחות מנסות לחקות להקות וסגנונות זרים. הן גם יוצרות להן קהל חדש והרבה קשרים עם אורחי הפסטיבל.

התכנון האמנותי של הפסטיבל שואף לשמור על שיווי משקל בין כל הסגנונות, אולם המתקנים שבהם מתקיימות ההופעות מכתבים אילוצים שונים. השנה, שנת העשור, מצטרף לאולמות הקיימים אולם חדש עם 400 מושבים ובמה מקצועית, שיאפשר ביטוי רב יותר ללהקות העכשוויות שהתפתחו בארץ בתקופה האחרונה.

כל שנה הפסטיבל מאמץ את הנושא שנבחר על ידי משרד החינוך והתרבות בנושא המרכזי להוראה בבתי הספר. כך טופלו הנושאים - תיירות, 500 שנה לגירוש ספרד, תעשייה בישראל וכו'. השנה הנושא המרכזי יהיה 100 שנות ציונות, והוא יהיה ההשראה לכוריאוגרפים הרבים שיחברו יצירות עבור הפסטיבל. השנה נזמין לפסטיבל להקות מקהילות יהודיות ברחבי העולם והן יעלו כוריאוגרפיות בנושא הציוני. כ-40 להקות כאלה פועלות בצורה סדירה בחמש היבשות ורמתן טובה.

תמיד שואלים במה הפסטיבל הבא יהיה שונה מקודמיו. ובכן, הכוריאוגרפית הדגולה גרטרוד קראוס אמרה שאת הרגל אפשר להביא קדימה, הצידה ולאחור. אין אפשרויות אחרות. אי אפשר לקלוע את הרגליים לצמות וגם לא לקשור אותן בקשרים. ההבדל בין פסטיבל אחד למשנהו הוא תמיד ב"איד", וכך יהיה גם בפסטיבל הקרוב. נביא להקות טובות, הכוריאוגרפים הישראלים יצרו עבודות חדשות, המבצעים יהיו שונים ורמתם תהיה טובה יותר ממבצעי הפסטיבל הקודם.

יש מופעים ואירועים בפסטיבל שהפכו כבר למסורת, והקהל הנאמן שלנו התרגל אליהם. אנו מתחשבים בו וחוזרים עליהם פעם אחר פעם. עם זאת, כל רעיון חדש נשקל על ידי הוועדות ואם הוא נמצא מעניין אנו עושים הכל כדי להגשימו.

בשנה שעברה התארח בפסטיבל

כרמיאל יוכן שמידט (Jochen

Schmidt), אחד ממבקרי המחול

החשובים ביותר בגרמניה, הכותב

ב"Frankfurter Allgemeine

Zeitung". השנה, לקראת הפסטיבל,

הוא פירסם את רשמיו על פני עמוד

שלם במוסף השבועי של העיתון

הוא מתאר את המיוחד שבכרמיאל, העיר והפסטיבל, ואת המפגש בין המחול העממי והאמנותי. מעניין ומאלף לקרוא איך נראים בעיניו המופעים של להקות המחול הישראלי העממי המועלה אל הבימה. להלן קטעים אחדים ממאמרו של שמידט:

"הלהקות [העממיות] הישראליות, אם הן אינן מבוססות על מסורות מזרחיות ואינן מעלות את פולקלור ארצות המוצא של העדה, הותירו רושם אחיד למדי, של מחול המבטא הוויה של החיים בישראל", והכותב מנסה להשוות בין המחול האירופי, ש"קפא בסוף המאה ה-19 והפך לחנוט ולמוצג מוזיאוני", למחול המסורתי במזרח אסיה. על המחול העממי בישראל לעומת האירופי הוא אומר: "לא היו ברשותו תבניות מסורתיות (אלא אם מדובר בתבניות של עדות המזרח, שאולי אינן מדברות אל לב יתר האוכלוסיה) ולכן גם לא ידע מסגרות ומגבלות. המחול העממי הישראלי הוא פרי המצאותיהם של כוריאוגרפים. הם מצאו את עצמם בתחום פרוץ לחלוטין, שלא הכתיב להם דבר והוא שהעניק להם אפשרויות וקבע להם מגבלות. ממצב דברים זה הפיק המחול הישראלי העממי הרבה מבחינת הכמות בלבד".

שמידט גם שואל איך זה שהמחול העממי בארץ מקיף מאות ואלפי רוקדים שעה שבאירופה הוא נעלם כמעט לחלוטין, למרות ש"בכל הלהקות כמעט נראות ממש אותן תנועות פשוטות. הלהקה מחולקת על פי רוב לקבוצת בנים ולקבוצת בנות, המקצצות מרקע הבימה לקדמתה, בזרועות מורמות במחווה פאתטית. הרקדנים מסתובבים, ידיהם על המותניים, ומניפים זרועות כלפי מעלה בשעת הקפיצות, הנראות יותר כניסיון בלתי מוצלח של שפאגאט מאשר grand jete. בקפיצה סיבובית הם משתדלים להדק את השוקיים אל הישבן, וברגעי שיא מרימים הבחורים את הבנות כשהם מחזיקים אותן מתחת לבית השחי. אפילו התלבושות מעוצבות בצורה כמעט אחידה. הגזרה זהה ולכל היותר גווני האריג או הקישוטים משתנים [מריקוד לריקוד]. כמעט כל הנשים לובשות שמלות בהירות, אסופות מתחת לחזה ומדגישות אותו, וכל הבחורים לבושים מכנסיים הדוקים ואפודות צבעוניות מעל חולצות רחבות".

"ריקודים ברחובות" - ההרגות לקראת הפסטיבל

בכוריאוגרפיה

בלתי מספיק

מאת גיורא מנור

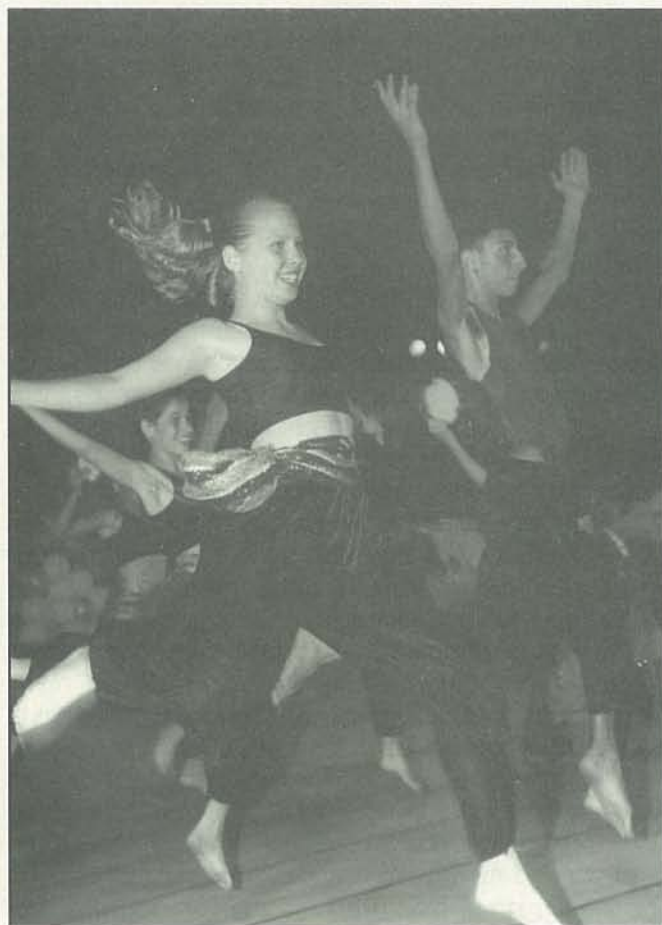
בפסטיבל כרמיאל '96 ניתנה לי הזדמנות לחזות במספר מופעים של להקות מחול העם הישראלי המבויס, מה שנקרא "מופעים משולבים", בתנאי בלגן בלתי מקצועני בעליל. עוד חזיתי במופע הסיום המאורגן היטב, שהיה אמור להיות מעין שיא של האירוע כולו. במהלך השנה הזדמן לי לראות מופע נוסף של להקה מכובדת וידועה, שבו בלטו התכונות שהעדרן קילקל את מופע הסיום של כרמיאל. אני מרשה לעצמי לומר שמה שחסר ללהקות מחול העם הישראלי המבויס הוא מרכיב בסיסי מאוד - כוריאוגרפיה.

במופע הסיום לקחו חלק גם מספר להקות מחו"ל, וההבדלים בין לבין ההיצע המקומי היו בולטים לעין. בלהקות הישראליות התייחס הכוריאוגרף לאפשרות חלוקה אחת בלבד של הלהקה - לבנים ולבנות. במקרים בודדים התחלקה הבימה לרגע בין סולן או סולנית לבין ההמון. רוב התנועה היתה באוניסונו, משמע כל הרקדנים מבצעים את אותה התנועה בכל רגע נתון ובכיוון אחד. הצורות היו שגרתיות בויותר, על פי רוב פשוט עדר רקדנים או רקדניות בתרגילי סדר חסרי נשימה ונשמה.

בלהקות האורחות ניכר מיד, שיש יד המכוונת את הצורה שבה הקפיצות, הצעדים והסיבובים מבוצעים כך שגם אלמנטים פשוטים ובסיסיים אלה נראו כרקמה מעניינת ועשירה. מעצבי התנועה הזרים גם בנו כל העת ניגודים בין קבוצות שונות בלהקה - בין סולן למקהלה ובין זוגות או קבוצות קטנות אחרות לבין עצמן, והשתמשו בכניסות ויציאות - אמצעי כוריאוגרפי מרכזי ביותר - להעשרת המבנים. לעומת זאת, הכוריאוגרפים שלנו מכניסים את הרקדנים לבימה בדרך טכנית בלתי מעניינת, ובמקום לנצל את התנופה של כניסה מהירה מתחילים את המחול רק כשכולם ניצבים על הבימה. בויותר על הכניסה כאמצעי הם כבר מפסידים את הרושם החזק של ההתחלה.

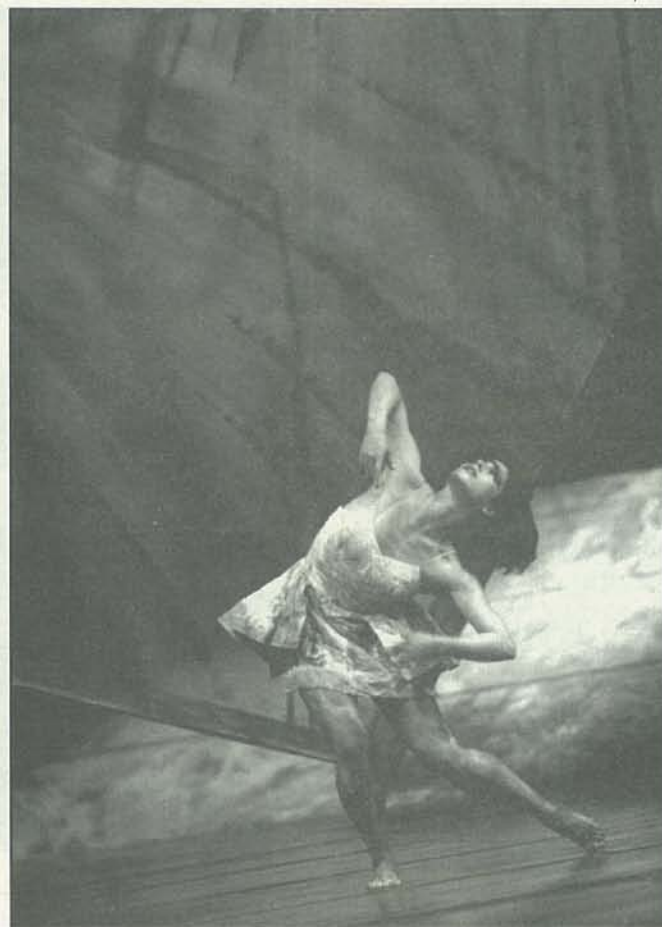
ברוסיה במאה ה-20 ראו אור כמה וכמה ספרים רציניים על אמנות בימיו מחול העם, ואיני מדבר רק על אישים כמו מוסייב, שהגיע למחול העם מהבאלט ויצר אסכולה שלמה של עיצוב תנועה עממית במסגרת בימתית. אפילו כוריאוגרף חדשני ומהפכן בתחום האסתטיקה של הבאלט כמו קאסיאן גולייובסקי כתב ספר על בימיו וכוריאוגרפיה של מחול עממי לסוגיו, מבחינה תיאורטית ומעשית.

אצלנו איש אינו מלמד במאים של ריקודי עם איך להעמיד מופע מבחינה כוריאוגרפית. הגיע הזמן לשנות מצב זה מיסודו, ואין מה לרחם על המדריכים, המכנים את עצמם שלא בצדק - כוריאוגרפים. כשרון אי אפשר ללמוד, אבל את כללי היסוד של אמנות המחול והמבנה הבימתי אפשר, ואפילו הכרחי לדעת. אחרת נהיה נידונים למופעים דלים כמו המופע האחרון בכרמיאל ועל דלות צורנית זו לא יכסו כל התלבושות הנוצצות וכל הגימיקים.

פסטיבל מחול כרמיאל 1996

מתוך מופע באלט העיר בראונשווייג

תנועת מסלולים

ב מ ר ב

מאת רות אשל

אני מאמינה שריקודי עם, ששרדו מאות שנים, משקפים את תמציתה של התרבות שבה התפתחו. בתורת הֶזֶן, כשמבקשים לאפיין אמנות גדולה מייחסים לה את איכות ה"יובש", כלומר אמנות מרוכזת ונטולת לחלחית של ילדותיות. מחול עם אמינות דומה ליהלום שלוש מאות שנים עד שהגיע לצורתו הפשוטה והטהורה.

יש להבחין בין פשטנות, שנובעת מבורות, לבין פשטות, שנובעת מבחירה ומודעות. האחרונה נסמכת על ידע רב והיכרות עם מגוון האפשרויות, שאחרי סינון, מיון ובחירה צומצמו לעיקר. לעומת זאת, פשטנות היא שימוש חוזר במעט צירופים, חיקוי וצורך מתמיד "להעשיר את החומר הדל" בשאלות מאולצות של חומרים ממחולות אמנותיים או מתרבויות עממיות אחרות. אין דבר מזיק יותר מהעמסה של שכבות מיותרות עד שהעיקר מיטשטש והכל נראה כעיסה דביקה וחסרת שורשים, בעיקר על מחול עם כשלנו, שהוא כה צעיר.

תהליך החיפוש של האפשרויות העומדות בפניך מצריך ידע והוא רצוף שאלות הדורשות פתרון. ההחלטה מה לברור מתוך עושר האפשרויות קשור בטעם האמנותי, ביושר ובכשרון.

כאשר יודעים איך לחפש את העושר הטמון בתנועות החוצות את החלל, כמו ריצה, קפיצה, ניתור, רגיעה והליכה, ולקשרן למרחב, לצורה, לזמן ולכוח, האפשרויות הן אין סופיות. למרות שתנועות המחול הבסיסיות מופיעות בריקודי עם של עמים רבים, הריקודים אינם דומים זה קשור במינוחים השונים של התנועות הבסיסיות, בהבדל בדגשים על אברי הגוף השונים, באנרגיה שונה ובמקצבים האחרים של כל תרבות.

"התנועה אינה משקרת", אמרה מרתה גראהם, וזה תמיד נכון. במקרה של ריקודי עם זה נכון אולי אף יותר, כי בריקודי עם אי אפשר להסתתר מאחורי וירטואוזיות של רקדנים מקצועיים או תחכום בימתי. הפשטות של האמת והטהרה היא העיקר.

המשימות המתוארות בכתבה שלפנינו קשורות לידע שנרכש על דרך הגילוי תוך כדי חיפוש של פתרונות לבעיות. הבעיות מוצגות בצורת משימות התוחמות את הנושא. המורה והתלמידים חייבים להתייחס למשימות אלה כאל בעיות שאין שום שיטה מקובלת וידועה לפתרוןן ושאי אפשר פתרון קיים אינו בבחינת הפתרון הנכון או היחיד. חיפוש אחר אפשרויות הפתרון חייב על כן להיות מלווה במחשבה יוצרת, בסקרנות, ברצון לדעת, להעמיק ולחקור, ובהעזה לקרוא תגר על רעיונות מקובלים וסמכותיים.

...

אנסה להאיר ברמה בסיסית חלק מאפשרויות השימוש בתנועות מסלולים במרחב (space) לרקדן בודד. אתייחס רק למסלולים ניתנים לזיהוי על פני הקרקע ולא למכלול האספקטים הקשורים לנושא ההתקדמות במרחב.

למשפחת התנועות המתקדמות (locomotive movements) במרחב הכללי, כלומר, תנועות שמניעות את המתנועע ממקום אחד לאחר שייכות תנועות יומיומיות כמו הליכה, ריצה, זחילה,

סיבוב, דילוג, גלגול או כאלה המוכרות מריקודי עמים, כמו דהירה (gallop) למשל, או כאלה שאומצו על ידי המחול המודרני כמו הפרנס (prance). בחרתי להבהיר את נושא הכיוונים והמסלולים באמצעות תנועות מתקדמות הנפוצות בריקודי עם, כמו הליכה, ריצה, ניתור וקפיצה. סימוני הכיוונים המופיעים לאורך הכתבה הושאלו מכתב-התנועה של בנש (Benesh).

תיאוריה

כיווני ההתקדמות הם קדימה, אחורה, הצידה ובאלכסון והם יכולים להיקבע אי בהתייחסות לגוף הרקדן ובי בהתייחסות לחלל שבו הוא רוקד.

כשכיוון ההתקדמות נקבע ביחס לגוף הרקדן (בדרך כלל באימפרוביזציה חופשית) הוא נע קדימה כאשר חזית הגוף שלו מובילה את כיוון ההתקדמות, אחורנית כאשר הגב מוביל ולצדדים כאשר צד הגוף מוביל. מקובל שבבניית כוריאוגרפיה הכיוונים מתייחסים למרחב שבו רוקדים. חזית קדימה (➔) - הכוונה לקדמת הבמה או הסטודיו; חזית אחורה (➔) - למסך האחורי, ובהתאם לכך הצד הימני (➔) והצד השמאלי (➔) של הבמה.

מטעמי נוחיות וביטחון בחיי היומיום אנו מעדיפים להתקדם במסלולים שבהם חזית הגוף מובילה, אבל דווקא הכוריאוגרפיה עשירה בתנועות התניידות שכיוון אינו תואם את חזית הרקדן, ויש לכך משמעות דרמטית (חלק מתפיסת המשמעות בתורתו של פרנסואה דלסארט בנויה על עיקרון זה) וגם משמעות מופשטת, הקשורה לקומפוזיציה של הקווים החוצים את המרחב. רקדן יכול להתקדם לעבר הצד הימני של הבמה כשצד הגוף מוביל אבל גם כשהגב מוביל. כאשר הרקדן מתקדם לעבר המסך האחורי כשעיניו פונות אל הקהל יש לכך משמעות אחת ומשמעות אחרת כשהוא עושה את אותו נתיב התקדמות כשגבו פונה לקהל ועיניו למסך האחורי.

כשרקדן מתקדם הוא "מצייר" בכפות רגליו מפת מסלולים. המסלול יכול להיות קו ישר או קו מעוגל. שילוב של קווים ישרים ייצור מסלולים בצורת ריבוע, משולש, זיגזג ואילו שילוב קווים מעוגלים ייצור מעגלים ופיתולים. בעבודות עם מטען דרמטי מקובל (אף שלגמרי לא הכרחי) ליחס לקווים ישרים משמעות של נוקשות (כך השתמשו בהם בריקודי חצר מאוד פורמליים במאות שעברו) ולקווים מעוגלים זרימה ורכות. ניתן לשלב בין השניים, אבל לצורך הבהרת הנושא בחרתי דווקא להפריד ביניהם.

תרגול

משימה א'

- אלתר התקדמות במרחב ובדוק כל אחת מהאפשרויות הבאות:
- חזית הגוף מובילה... 2
 - הגב מוביל... 1
 - צידי הגוף מובילים... 2

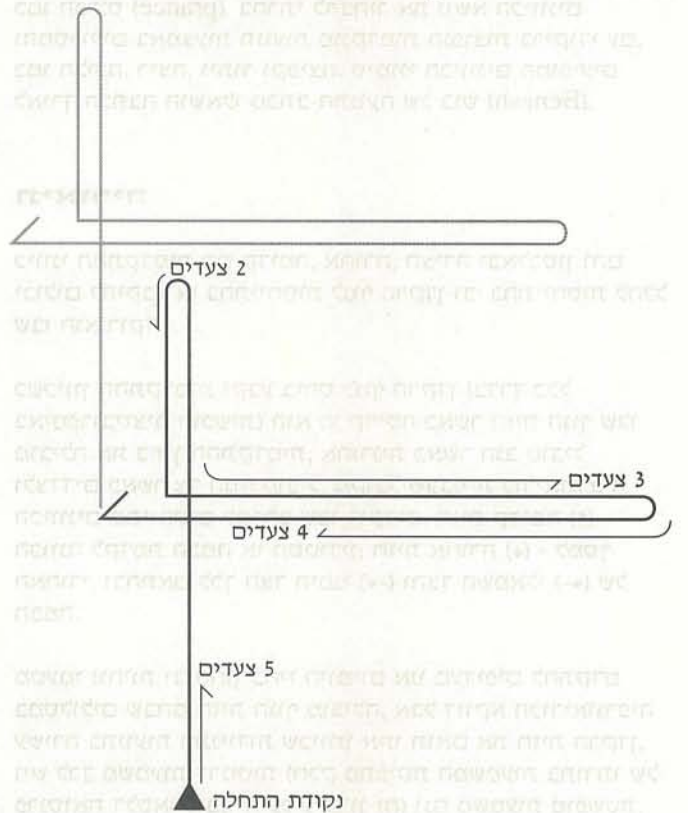
משימה ב'

- בצע תרגילי אימפרוביזציה שבהם כיווני ההתקדמות מתייחסים למקום שבו אתה רוקד. הדגש את ההבדלים בין כיווני ההתקדמות הבאים:
- קדימה (לקדמת הבמה) ואחורה (למסך אחורי)...
 - קדימה והצידה
 - באלכסון וקדימה או באלכסון והצידה, או באלכסון ואחורה

משימה ג'

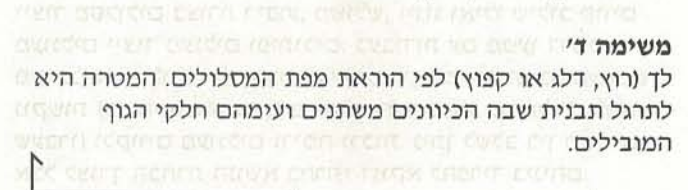
בצע את הוראות "מפת" המסלול. מטרת התרגיל להבהיר את נושא ההתקדמות בהליכה (או ריצה או דילוג) בקווים ישרים, משניים את כיוונם אבל חזית הגוף כל הזמן מובילה. כדי

להתאים את הגוף מחדש לכיוון המשתנה מבצע הרקדן תנועה סיבובית במקום (pivot).

הנחיות המסלול:
 • חמישה צעדים קדימה (רגל ימנית פותחת);
 • חצי סיבוב אחורנית דרך כתף שמאל ושני צעדים אחורנית;
 • רבע סיבוב דרך כתף שמאל ימנית והתקדמות של שלושה צעדים (שמאל, ימין, שמאל);
 • חצי סיבוב דרך כתף ימין שמאלה והתקדמות של ארבעה צעדים (ימין, שמאל, ימין, שמאל).

משימה ד'
 לך (רוץ, דלג או קפוץ) לפי הוראות מפת המסלולים. המטרה היא לתרגל תבנית שבה הכיוונים משתנים ועימם חלקי הגוף המובילים.

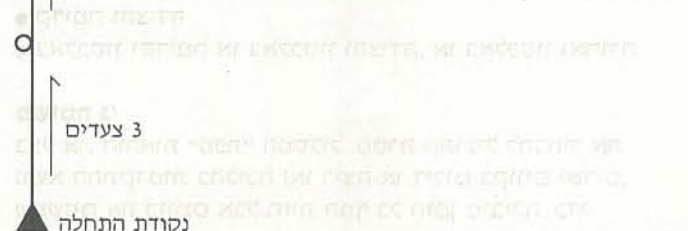
הסבר למפה:

• שלושה צעדים קדימה (רגל ימין פותחת);

• חצי סיבוב דרך כתף שמאל ושלושה צעדים (רגל שמאל פותחת);

• ממשיכים מסלול התקדמות קדימה אבל עכשיו הגב מוביל;

• רבע סיבוב דרך כתף ימין עם החזית קדימה, צעד, שיכול, צעד, שיכול לצד ימין.

משימה ה'

לך (רוץ, דלג או קפוץ) לפי הוראות המפה המבוססת על מסלולים של קווים מעוגלים. המסלול מתמשך לעבר קדמת הבמה כשחזית הגוף והגב מובילים לסירוגין.

הסבר למפה:

• חמישה צעדים קדימה בחצי עיגול עם כיוון השעון (רגל ימין פותחת);
 • חצי סיבוב דרך כתף שמאל ושלושה צעדים בחצי עיגול (רגל שמאל פותחת) כשהגב מוביל.

משימה ו'
 חבר משפט מורכב מארבע תיבות (בקצב של 4/4, או 3/4) ובהם החומרים התנועתיים הבאים: צעד, קפיצה, ריצה, ניתור (hop) ורקיעה. המשפט יהיה בנוי על מסלול של קו ישר אחד כשחזית הגוף מובילה. אין עדיפות בשימוש בתנועות או סדר מוכתב.

פתרון אפשרי:

צ - צעד; ר - ריצה; ק - קפיצה; רק - רקיעה; נ - ניתור

משימה ז'
 החלט על מסלולי התקדמות והתייחסות הגוף לכל אחת מהתיבות של המשפט שחיברת.

פתרונות אפשריים לכל תיבה:

תיבה ראשונה:
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה
 • צעד קדימה
 • צעד אחורה
 • שני צעדים קדימה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים אחורה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה (ימין פותחת)

תיבה שנייה:
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה
 • צעד קדימה
 • צעד אחורה
 • שני צעדים קדימה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים אחורה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה (ימין פותחת)

תיבה שלישית:
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה
 • צעד קדימה
 • צעד אחורה
 • שני צעדים קדימה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים אחורה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה (ימין פותחת)

תיבה רביעית:
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה
 • צעד קדימה
 • צעד אחורה
 • שני צעדים קדימה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים אחורה (שמאל פותחת)
 • שני צעדים קדימה (ימין פותחת)
 • שני צעדים אחורה (ימין פותחת)

משימה ח'
 בחר כמה משפטים מתוך מכלול הפתרונות וצור מהם חיבור

- מהפריפריה אל המרכז (centripetal)
- מהמרכז אל הפריפריה (centrifugal)

הערה: המעבר מאוניסונו (קול אחד) לפוליפוניה (מספר קולות) הוא נושא מורכב שדורש התייחסות נפרדת.

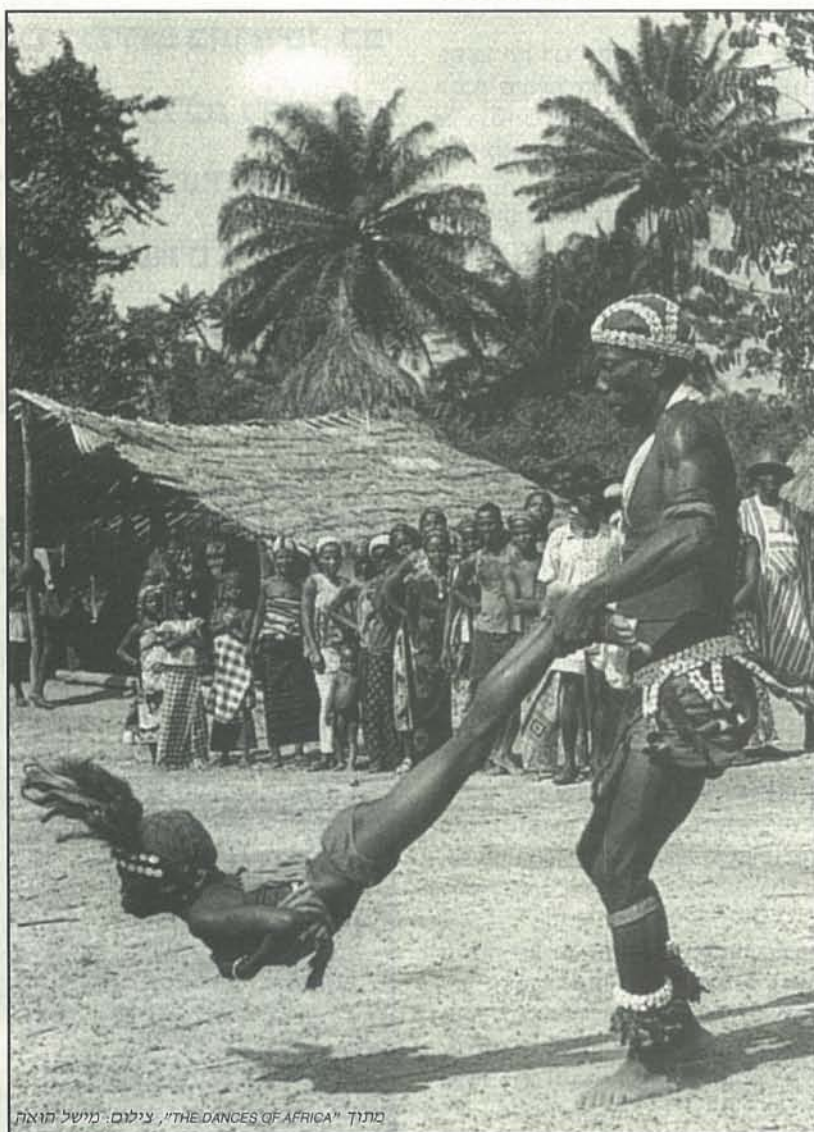
הכתבה הבאה תעסוק בנושא גילוי האפשרויות הצורניות (shape) השונות של אותן תנועות מתקדמות.

מורכב מארבעה משפטים או יותר. אחרי לימוד מדויק של החיבור ניתן לבצע אותו יחד (אוניסונו) תוך כדי חציית המרחב באופנים הבאים:

- התקדמות מאחורי הבמה אל קדמת הבמה
- מקדמת הבמה אל אחוריה
- מצד אחד לצד שני
- באלכסון מקצה אחד לקצה שני

אפריקה רוקדת

מתוך "THE DANCES OF AFRICA", צילום: מישל הוואר

קיים חוסר איזון מדהים בין שבע הריקודים וצורות המחול הקיימים ברחבי יבשת אפריקה לבין מיעוט הידע שלנו על אודותיהם. לכל עם, כל שבט וכל כפר מסורת ענפה של מחולות ואלה מהווים, בדרך כלל, את הבסיס לחי החברה והדת ובעיקר למקסי המעבר החשובים בחי כל בן ובת קהילה

לכאורה אין דמיון רב בין מוהל עטוי טלית ואוחז חלף, המתכופף אל תינוק שכוב על ברכי סנדק חרדי, לבין כהן חובש מסכה ענקית שמנהל טקס מילה באחת ממדינות אפריקה; או בין מנהלים של טקסי נישואין יהודיים מסורתיים, היוצאים ב"מחול המצווה" לשמח לב כלה (ר' מאמרו של צבי פרידהבר, עמ' 56), לבין מחוללים שרק אזור חלציים צבעוני למותניהם, המברכים במחול צעירים שהגיעו לפרקם ויכולים לקחת להם נשים ולהוליד ילדים, אך למעשה לא רק הכוונה מאחורי הטקסים והמחולות הללו - להבטיח את ברכת האלים ולמנוע עין הרע - משותפת לרקדני השבטים באפריקה והעדות בישראל.

את האקסטזה בריקוד החסידי אפשר בקלות להשוות לטרנס שנוסך מחול המכשף המקומי על רופא האליל. חזרה מתמשכת על צליל או הברה, על צעד או תנועה היא אמצעי אוניברסלי להיכנס למצב של מודעות מעורפלת ולהגיע להתלהבות מיסטית. כל אחד יכול לערוך ניסוי כזה בעצמו - קחו מלה קצרה כלשהי וחזרו עליה אינסוף פעמים ברצף. מיד תיכנסו למין סחרחרות נעימה של כמעט מדיטציה.

בסופו של דבר "לדרוש בתרפים", כפי שהדבר נזכר בתנ"ך, או ללכת לרב כדורי לבקש קמע אינם נובעים מתהליכים מחשבתיים או רגשיים שונים מהשתתפות בטקס כישוף אצל כהן אלילים אפריקאי. אלה צורות ביטוי דומות עם מניע זהה.

בראשית המאה השפיע הפיסול האפריקאי השפעה ניכרת על הציור האירופי, וממש כך משפיע המחול האפריקאי על המחולות החברתיים המודרניים היום - דרך האפריקאים שהגיעו כעבדים לאמריקה. דרך הגיאז והקפואירה, ולא רק דרכם, נוצרו ריקודים חברתיים שהם הריקודים העממיים של המערב המודרני. השימוש המודגש באגן הירכיים והחושניות והמיניות הגלויה של תנועות אלה, שהיו בגדר איסור באירופה, קיבלו הכשר כשהושאלו מהאפריקאים. היום לראות בריקודים אלה חוסר מוסריות זו תופעה היסטורית עתיקה (ובהקשר זה ראוי לציין שבראשית המאה ה-19, כשהוואלס הווינאי הגיע לראשונה לבירת אוסטריה, נחשב גם הוא גס ופורנוגרפי, בשל הסיבובים שבו ומשום שגבר ואשה רוקדים אותו תוך מגע ביניהם).

בשנות העשרים ראה אור בגרמניה ספרון חביב, כביכול אסופה של אגרות משגריר של מדינה אפריקאית שאז זכתה לעצמאות לראש מדינתו אי שם ביבשת השחורה. יש בו רעיונות נחמדים, כמו מכתב שמתאר מכשיר עינויים נורא שהמציאו הלבנים ושהכל נכנעים לו - שעון היד. בין השאר מתוארת באגרות סצינה שמתרחשת בין השגריר ובין מארחיו במועדון לילה. כשהשגריר מתבונן ברוקדים הנהנים מטנגו חושני הוא נשאל על ידי מארחיו אם גם באפריקה עושים דברים כאלה, ותשובתו: "כן, אבל לא בעמידה".

קיימת ספרות ענפה על המחול האפריקאי, מקצביו, המוסיקה שלו והיבטיו האנתרופולוגיים. ב-1964 ראה אור ספר בעברית מאת דבורה ברטנוב על מסע הלימודים שלה בגאנה - ריקוד אלי אדמה. זה בעיקר תיאור חוויות מסע ובכל זאת נותן תמונה כלשהי על היבטים אחדים של המחול האפריקאי.

בשנה שעברה ראה אור ספר צילומים של מישל הואה (Michel Huet) עם טקסטים מאת קלוד סברי (Claude Savary), הנקרא פשוט "ריקודי אפריקה" (The Dances of Africa, הוצאת אברמס, ניו יורק), שכל חובב ריקוד וצילום יהנה ממנו. הספר מחולק לפי האזורים הגיאוגרפיים שבהם ביקר הצלם בשנות נדודיו הארוכות ביבשת. בעיקר מיוצגות הארצות דוברות הצרפתית, מושבותיה לשעבר של צרפת (דומני, שאין עוד מעצמה קולוניאלית שתרבותה כל כך שזורה בחיי נתיניה לשעבר כמו צרפת, גם היום שנים אחרי שזכו מושבותיה לשעבר בעצמאות).

מתוך "THE DANCES OF AFRICA", צילום: מישל הואה

בסופו של דבר "לדרוש בתרפים", כפי

שהדבר נזכר בתנ"ך, או ללכת לרב כדורי

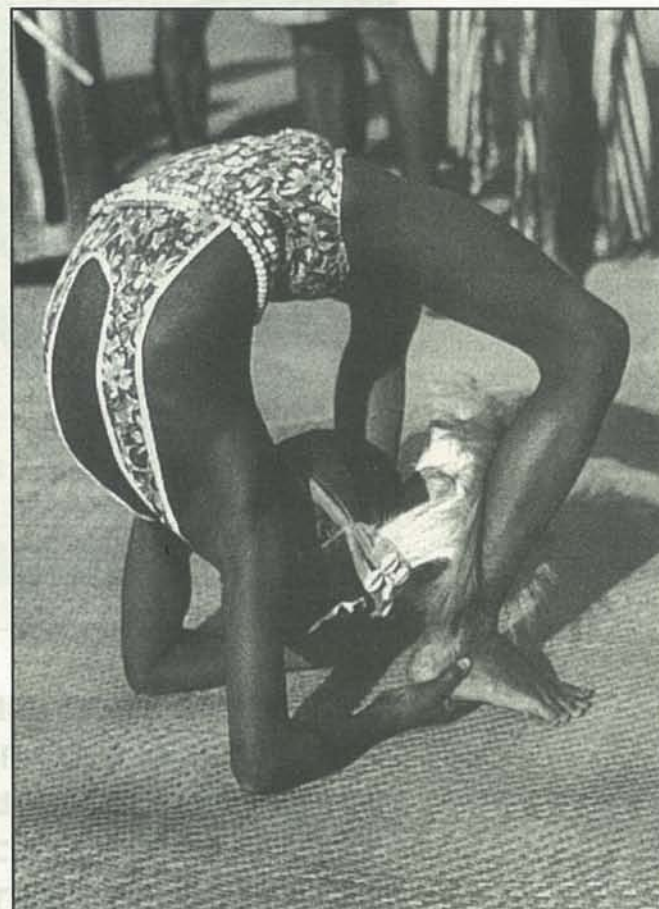
לבקש קמע אינם נובעים מתהליכים

מחשבתיים או רגשיים שונים מהשתתפות

בטקס כישוף אצל כהן אלילים אפריקאי. אלה

צורות ביטוי דומות עם מניע זהה

מתוך "THE DANCES OF AFRICA", צילום: מישל הואה

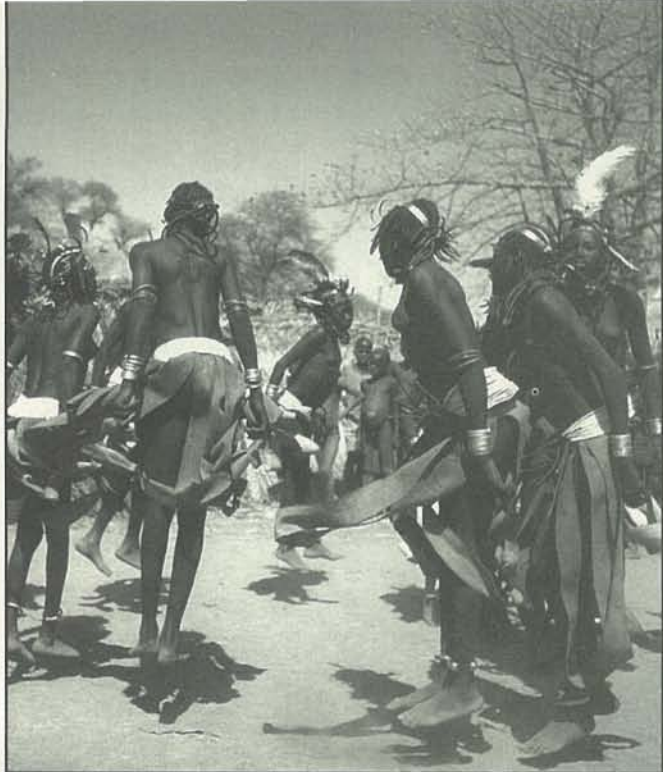

הספר מצטיין בצילומי מחול מלאי תנועה שאינם דומים ל"פוזות" הקפואות של תצלומים ישנים. התנופה האדירה של המחול האפריקאי ניכרת בכל עמוד ועמוד.

הכל מכירים את תמונת הנערה ממזרים העתיקה בתנוחת "גשר", רגליה וידיה סמוכות אלה לאלה על הקרקע וכל גווה קשת עגולה. בספרים ישנים מציינים בדרך כלל שזו אקרובטית המבצעת תרגיל של התעמלות קרקע מצרית עתיקה. בעמ' 101 של ריקודי אפריקה הופתעתי לראות תצלום של רקדנית צעירה משבט היאקובה מחוף השנהב רוקדת בדיוק את מחול הגשר המצרי העתיק.

זה ספר שמתאר אווירה ושפע של מחולות בלי להיכנס יתר על המידה למדעיות אנתרופולוגית יבשה. הוא יכול להיות מקור השראה ליוצרי מחולות ומקור הנאה לכל מי שאוהב מחול עממי על רמה גבוהה.

מתוך "THE DANCES OF AFRICA", צילום: מישל הוואה

מתוך "THE DANCES OF AFRICA", צילום: מישל הוואה

